

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان سیستان و بلوچستان

درس نهم: مردم‌شناسی فرهنگی استان (آشنایی با آداب و رسوم)

خصوصیات فرهنگی مردم سیستان و بلوچستان

استان سیستان و بلوچستان مردمانی سخت‌کوش، باایمان، غیور، متعهد، وطن‌دوست، مهربان، مرزدار، رشید، خیراندیش و ساده‌زیست دارد. آنها در میهمان‌نوازی زبانه‌زد عام و خاص‌اند؛ ورود میهمان را به خانه خود، مایه برکت می‌دانند و بر این باورند که روزی میهمان از پیشانی و اقبال خودش است. به بزرگان احترام می‌گذارند و پیوند خانوادگی در طایفه محترم شمرده می‌شود.

ویژگی های سیستانی واقعی: «مردمانی خوش‌رفتار، مؤمن، نیکوکار، پرتلاش، کم‌توقع، قدرشناس و اهل علم هستند. مردان و زنان آن پاکیزه و باحمت‌اند، چنان‌که فردی از آنان را به دیگر جای، اندر پاکیزگی یار نباشد و اصالتاً آریایی و ایرانی هستند».

ویژگی های بلوچ واقعی: مردم بلوچستان از قدیم‌الایام به صفات نیکویی همچون سخت‌کوشی، میهمان‌نوازی، مؤمن بودن، طالب رزق حلال، امانت‌داری و همیاری شهره‌عام و خاص بوده‌اند. قوم بلوچ، قومی اصالتاً آریایی و ایرانی و وطن‌دوست هستند و به زندگی سخت در بیابان‌ها و کوهستان‌ها عادت دارند. آنها به زبان خاص خود که به بلوچی معروف است، سخن می‌گویند.

فعالیت

دانش‌آموز عزیز

- ۱- ویژگی‌های مردم سیستان چگونه است؟
- ۲- ویژگی‌های مردم بلوچستان چگونه است؟
- ۳- شما کدام یک از ویژگی‌های مردم استان را دوست دارید؟

بخش‌هایی از ویژگی‌های فرهنگی استان

از جاذبه‌های مهم استان، ویژگی‌های فرهنگی کم‌نظیر آن است. این ویژگی‌ها بیشتر در عناصر فرهنگی همانند زبان، دین و مذهب، لباس، موسیقی، جشن‌ها و آیین‌های مذهبی ملی، صنایع دستی و بازی‌های محلی به چشم می‌خورد.

۱- زبان مردم استان

الف) زبان مردم سیستان: زبان مردم سیستان فارسی دری است که به صورت شکسته تلفظ می‌شود. لهجه سیستانی به زابلی (زاولی) معروف است که ریشه زبان فارسی و یادگار هخامنشیان و اوستاست. در سال ۲۴۷ ه. ق یعقوب لیث صفاری به مرور

زمان دولت مستقل ایران را بعد از تسلط اعراب در سیستان بنا نهاد. وی زبان پارسی دری را زبان رسمی ایران قرار داد که تاکنون رسمیت دارد.

ب) زبان و لهجه بلوچی: این زبان به تحقیق، از جمله گویش‌های مهم ایران است که در اثر دشواری رفت‌وآمد در قرن‌های گذشته و ناآمیختگی با دیگر لهجه‌ها، صورت اصلی کلمات و لغات اصیل این گویش محفوظ مانده است. زبان بلوچی در میان لهجه‌های مختلف پارسی، قدیمی‌ترین شکل و ترکیب را داراست. این زبان به دو گویش تقسیم می‌شود: بلوچی سرحدی و بلوچی مکرانی.

فعالیت ✓

دانش آموز عزیز

- ۱- گویش مردمان سیستان چگونه است؟
- ۲- گویش‌های مردمان بلوچستان چگونه است؟

۲- دین و مذهب: قبل از اسلام بیشتر مردم استان زردتشتی بوده‌اند و امروزه اکثریت مردم این منطقه مسلمان‌اند که به دو مذهب شیعه دوازده امامی و سنتی حنفی تقسیم می‌شوند. ابوحنیفه، پیشوای مذهب حنفیه از شاگردان امام جعفر صادق (ع) بوده است. از دیرباز در تمام شهرهای استان مسلمانان شیعه و سنتی در کنار هم زندگی می‌کنند. آنان از گذشته تاکنون در غم و شادی، مراسم دینی و جشن‌های ملی به طور مشترک حضور می‌یابند.

۳- پوشاک مردم استان: لباس مردان و زنان استان به اقتضای شرایط اقلیمی با لباس مردم دیگر نواحی ایران تفاوت دارد. لباس‌های بومی و سنتی در بعضی مناطق تنها در مراسم خاص پوشیده می‌شود، و در برخی مناطق نیز به فراموشی سپرده شده است، در مناطق مرزی بلوچستان هم لباس محلی و سنتی مردم تحت تأثیر نوع پوشش کشورهای همسایه قرار گرفته و دچار تغییراتی شده است.

شکل ۱-۹- پوشاک و آداب و رسوم استان

ویژگی های فرهنگی استان

۴- جشن ها، موسیقی، رقص و آواز: جشن عروسی در سیستان و بلوچستان، همراه با اجرای موسیقی شاد و رقص زیبای مردان و زنان صاحب ذوق و سرخوش برگزار می شود. در مراسم عروسی سیستان رقص های گوناگون مانند رقص شمشیر، چوب بازی و رقص با دو چوب اجرا می شود. دست افشانی و پای کوبی دسته جمعی مردان و زنان بسیار زیبا و نشاط انگیز و دیدنی است.

شکل ۲-۹- چوب بازی و رقص شمشیر محلی سیستان

بیشتر بدانیم

موسیقی و رقص: استان سیستان و بلوچستان از نظر آثار فرهنگی، باستانی، گذشته تاریخی و جاذبه های گردشگری جایگاهی والا دارد. این استان از نظر فرهنگ عامه نیز بسیار غنی و شایسته تحقیق و بررسی است. ترانه های عامیانه یا دو بیتی های سیستانی و بلوچستانی بخش مهمی از این گنجینه فرهنگی را شامل می شود. به هر حال موسیقی در استان، بخش جدایی ناپذیر زندگی مردم به ویژه در مراسم شادی است. موسیقی سیستان: این موسیقی متأثر از احساسات و عواطف هنرمندان خوش ذوق بومی است و با ابزار موسیقی خود، به آسانی می تواند آهنگ های اصیل ایرانی را بنوازند. ابزار موسیقی سیستان، دهل، سُرنا، قیچک، سماع، دف، دایره و ... است. مشهورترین آوازهای سیستانی: رباعی و رجزخوانی در مراسم عزا و سوگواری ائمه اطهار، دو بیتی و چهاربیتی خوانی در مراسم شادی و مولودی خوانی ها و همچنین ترانه های حنابندان از مهم ترین آوازهای سیستانی به شمار می رود. موسیقی بلوچستان: این موسیقی در میان انواع موسیقی نواحی مختلف ایران، از ماهیت و کیفیت ویژه ای

شکل ۳-۹- ساز بلوچی

برخوردار است. به علت همجواری بودن بلوچستان با کشور پاکستان موسیقی آن نیز تحت نفوذ و تأثیر متقابل دو فرهنگ بلوچی و هندی قرار گرفته و باعث شده طی چند قرن اخیر از تأثیرات موسیقی دنیا دور نماند. موسیقی مناطق ایرانشهر طی سالیان دراز، شادی بخش مردم این سامان بوده است. دهل، سرنا و دونلی از جمله سازهای رایج منطقه به ویژه در بمپور و دلگان رونق افزای مجالس جشن و سرور بوده است. از

مشهورترین آوازاها که بر ساز منتقل شده اند می توان زهیروک، لیکو، موتک، آوازهای نازینک، لارو، سپت، شپتاکا و ... را نام برد. قیچک، تنبورک، نی، بنجو (شبه سه تار هندی) و ... از جمله آلات موسیقی بلوچستان به حساب می آیند.

آیین های ملی و مذهبی

۱- مراسم مذهبی: مهم ترین مراسم مذهبی استان عبارت اند از: عید فطر، قربان، مبعث و ولادت حضرت محمد (ص) پیامبر اسلام، ولادت حضرت علی (ع)، مراسم آیین نیمه شعبان، مراسم سحر خوانی و رمضان خوانی در شب های ماه مبارک رمضان و مراسم عزاداری در ماه محرم با اجرای تعزیه و سوگواری.

۲- محبوب ترین آیین های ملی: در ایام نوروز به ویژه روز سیزده فروردین مردم به گردش در طبیعت و دیدن آثار تاریخی می پردازند؛ جشن می گیرند و شادی می کنند. مردم این استان مراسم و آیین های بسیار زیبایی نیز در هنگام تولد و ازدواج دارند.

۵- بازی های محلی استان: بازی های محلی مجموعه ای از حرکات و فعالیت های جسمی و ذهنی است که سبب شادی، سرزندگی، لذت، طراوت و گسترش ارتباط با دیگران می شود. ورزش و بازی در استان قدمت زیادی دارد و هنوز هم در بعضی مناطق استان انجام می شود. بازی ها متناسب با شرایط اقلیمی و اوضاع اجتماعی و فرهنگی مردم سرزمین های گوناگون پدید آمده اند. از جمله این بازی ها می توان به بازی خوسو، کبدی، شیطونک و چوب بازی در سیستان و بازی لگوش، بکش بکش در بلوچستان اشاره کرد. دو مورد از این بازی ها را برای نمونه توضیح می دهیم.

نحوه بازی کبدی در سیستان: تعداد بازیکنان هر تیم ۱۰ نفر و ابعاد زمین ۱۲ × ۵ متر مربع است. تیم شروع کننده بازی از

شکل ۴-۹- کبیدی پسران

خط وسط داخل زمین یک نفر را به داخل زمین حریف می فرستند. فرد مهاجم با گفتن کبیدی سعی دارد با حفظ نفس خود (بدون عمل بازدم) به یکی از افراد تیم مقابل دست بزند و به زمین خود برگردد. اگر نفس بکشد و یا توسط افراد رقیب گرفته شود و به خط نرسد بازنده است و باید از میدان خارج شود. هر بار نوبت به فردی از تیم مقابل می رسد تا زمانی که تمامی بازیکنان یک تیم خارج شوند و بازنده محسوب شوند. در این بازی هیجان انگیز و نفس گیر که بازی بومی سیستان است، قدرت و سرعت حرف اول را می زند.

نحوه بازی لگوش در بلوچستان: تعداد افراد شرکت کننده ۵ تا ۱۰ نفر است. در این بازی مثل گرگ بازی ابتدا «ده، بیست، سی، چهل» می کنند و همه می روند کنار و نفر آخر می ماند به نام گرگ با یک لنگ که حالت تاییده دارد و وسیله سوختن بازیکنان است. گرگ با این لنگ بازیکنان دیگر را دنبال می کند. همه افراد برای نجات از گرگ شدن، به اطراف می دوند. وقتی لنگ به فردی اصابت کرد، همان فرد شکست خورده گرگ می شود و لنگ بافته شده را به گرگ تنبل می دهد.

فعالیت ✓

دانش آموز عزیز

- ۱- در محل زندگی شما کدام نوع بازی محلی رایج است؟ یکی از آنها را انتخاب و شرح آن را بنویسید.
- ۲- یکی از بازی های محلی را که توضیح داده شده، با همکاری دبیر محترمتان و یا مربی ورزشتان اجرا کنید. در پایان بازی احساس خود را بنویسید.

۶- صنایع دستی: بانوی سیستانی و بلوچ در اوقات فراغت نیز از پای نمی نشینند و به بافتن فرش، گلیم، خورجین، سیاه چادر و همچنین گل دوزی، خامه دوزی می پردازد.

بیشتر بدانیم

صنایع دستی سیستان: یافته‌های باستان‌شناسی و پژوهش‌های مردم‌شناختی بیانگر این موضوع است که هنرهای بومی و سنتی در سیستان از قدمت بسیار زیادی برخوردار است.

فرش سیستان: قدمت فرش بافی در سیستان به ۲۵۰۰ سال قبل یعنی زمان ورود سکاها به سیستان برمی‌گردد. فرش سیستان در جهان از شهرت زیادی برخوردار است زیرا روش بافندگی سیستانی‌ها به بافته‌های سکایی جهان باستان پیوند می‌خورد و دارای گره ترکی که نشانه‌ای از کهن‌ترین فرش جهان، پارازیک یا پاریریک است.

شکل ۵-۹- فرش سیستان

خامه‌دوزی: خامه‌دوزی نوعی سوزن‌دوزی خاص منطقه سیستان است که نقوش آن با نخ ابریشم روی پارچه نخی دوخته می‌شود. نقوش با توجه به نوع دوختشان حالت برجسته‌ای بر روی پارچه دارند که این حالت موجب زیبایی پارچه می‌شود. کاربرد خامه‌دوزی روی لباس، جانماز، رومیزی، رولباسی، کوسن و عرقچین است. از جمله صنایع دستی دیگر منطقه سیستان حصیربافی، فلزگری، گلدوزی، پولک‌دوزی، آینه‌کاری، پستی‌بافی، نمدمالی، بافت گلیم، سفره‌نخی، پرده‌بافی، توتن‌سازی (قایق محلی) و ... است.

شکل ۶-۹- خامه دوزی سیستان

صنایع دستی بلوچستان در کنار زندگی متداول روزمره، زنان هنرمند دست ساخته ها و دست بافته های زیبایی را خلق می کنند که بخشی از آن را خود استفاده و بخشی را هم جهت فروش به نقاط دیگر صادر می کنند. سوزن دوزی، سکه دوزی، دکمه دوزی، سفال گری، پولک و منجوق دوزی مشهورترین هنر زنان این منطقه است.

از دیگر صنایع دستی بلوچستان: آینه کاری، گلیم و سیاه چادر، زیورآلات سنتی، دوخت لباس های زیبای محلی، بلوچی دوزی و صدف بافی را می توان نام برد.

(ب)

(الف)

شکل ۷-۹- نمونه هایی از صنایع دستی بلوچستان

شکل ۸-۹- سوزن‌دوزی بلوچی

سوغات استان

سوغات محلی سیستان شامل انواع نان لواش، تافتون، غنلمه، بورک، شیرینی جات محلی (کلوچه خرمایی، تجگی، خرماندو)، آچار (نوعی چاشنی غذا)، کشک زرد و انگور یاقوتی، خربزه و هنداونه زابلی، پوشاک محلی و انواع صنایع دستی است.

سوغات محلی در بلوچستان خرما، میوه‌های گرمسیری (انبه، موز، خربزه درختی)، پوشاک محلی و انواع صنایع دستی است.

فعالیت

دانش آموز عزیز

- ۱- چند نمونه از صنایع دستی سیستان را نام ببرید.
- ۲- مهم‌ترین صنایع دستی بلوچستان را نام ببرید.
- ۳- کدام صنایع دستی و سوغات محلی استان بیشتر مورد استفاده قرار گرفته است؟
- ۴- ابزار و آلات موسیقی سیستان کدام‌اند؟
- ۵- چند نمونه از ابزار موسیقی بلوچستان را نام ببرید.

فصل چہارم

پیشینہ و مفاخر استان سیستان و بلوچستان

